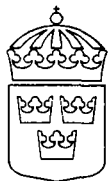

Lagutskottets betänkande

1989/90:LU25

Vissa skadestandsfrågor

1989/90
LU25

Sammanfattning

I betänkandet behandlas sex motionsyrkanden om olika skadestandsfrågor. Motionerna berör frågor angående vårdnadshavares skadestandsansvar, frihet från skadestandsansvar gentemot brottsling, ideella skadestånd till våldtäktsoffer m.fl. samt ideellt skadestånd vid inbrott m.m.

Utskottet förordar att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet — med anledning av en motion (vpk) — anfört om höjning av ideella skadestånd till våldtäktsoffer m.fl. Utskottet avstyrker bifall till övriga motioner. Till betänkandet har fogats tre reservationer.

Motionerna

1989/90:L602 av Bengt Harding Olson (fp) och Allan Ekström (m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i skadeståndslagen (1972:207) om frihet från skadestandsansvar gentemot brottsling i enlighet med vad i motionen anförts.

1989/90:L606 av Olof Johansson m.fl. (c) vari — med hänvisning till vad som anförts i motion 1989/90:Ju607 — yrkas

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om utvidgning av föräldrars skadestandsansvar,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om ideellt skadestånd till brottsoffren.

1989/90:L609 av Britta Bjelle m.fl. (fp) vari — med hänvisning till vad som anförts i motion 1989/90:Ju810 — yrkas att riksdagen begär att regeringen tillsätter en utredning med uppgift att föreslå en utvidgad skadeståndsskyldighet för vårdnadshavare avseende barns skadegörande handlingar.

1989/90:L617 av Rolf Dahlberg m.fl. (m) vari — med hänvisning till vad som anförts i motion 1989/90:Ju826 — yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om skyndsam utredning beträffande rätt till skadestånd för integritetskränkning.

1989/90:L619 av Lars Werner m.fl. (vpk) vari — med hänvisning till vad som anförts i motion 1989/90:So320 — yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om högre skadestånd till kvinnor som utsatts för misshandel eller våldtäkt.

1989/90:LU25

Vårdnadshavares skadeståndsansvar

Gällande ordning m.m.

Inom skadeståndsrätten gäller som en huvudregel att endast den som genom en aktiv handling orsakat en skada är skyldig att utge ersättning. En tillämpning av denna huvudregel i de fall då barn förorsakar skador leder till att något ansvar inte kan åläggas föräldrarna. I betydande utsträckning förekommer det emellertid att underlåtenhet att handla kan föranleda skadeståndsansvar. Ansvaret i dessa fall brukar härledas ur en plikt för vederbörande att handla. I många fall är skyldigheten att handla föreskriven i lag eller annan författning, och underlåtenheten medför då skadeståndsskyldighet om den som inte fullgjort sin handlingsplikt varit vårdslös eller handlat uppsåtligt. Är underlåtenheten straffbelagd gäller liksom vid andra brott den allmänna principen att brottsliga handlingar som orsakar skada medför skyldighet att ersätta denna. Även utan särskilt lagstadgande kan det emellertid föreligga en plikt att förhindra skador. Sålunda anses exempelvis att föräldrar har en plikt att se till sina barn så att dessa inte vållar skador (se Jan Hellner, Skadeståndsrätt 1985 s. 76 och 225). Den tillsynsplikten har stöd i föräldrabalken (FB). Enligt 6 kap. 2 § andra stycket FB skall nämligen ett barns vårdnadshavare ansvara för att barnet får den tillsyn som behövs med hänsyn till dess ålder, utveckling och övriga omständigheter. Bestämmelsen, som fick sin nuvarande avfattning år 1983, avser i första hand vårdnadshavarens skyldigheter mot barnet, men den anger även vilken uppsiktsskyldighet över barnet som vårdnadshavaren har i förhållande till utomstående (se prop. 1981/82:168 s. 23 samt NJA 1976 s. 458 och 1977 s. 186). Av lagrummets utformning följer att vårdnadshavarens tillsynsplikt förändras alltefter barnets ålder och mognad för att helt upphöra då barnet fyllt 18 år.

Genom 23 kap. 6 § brottsbalken har vårdnadshavarens tillsynsplikt fått en särskild straffsanktion. Enligt lagrummet kan föräldrar eller andra uppfostrare eller förmyndare dömas till straff om de underlåter att hindra den som står under deras vård eller lydnad från att begå brott. En förutsättning är dock att det skall ske utan fara för dem själva eller deras närmaste och utan anmälan till myndighet. För föräldrar gäller vidare liksom för andra att underlåtenhet att anmäla eller eljest avslöja brott är straffbelagt i vissa fall. En ytterligare förutsättning för straffbarhet är att den gärning "som var å färde" fortskridit så långt att straff har kunnat följa på den.

I fråga om vårdnadshavarens straffansvar finns vidare bestämmelser i viss specialstraffrättslig lagstiftning. Sålunda gäller enligt 3 § tredje stycket förordningen (1959:312) om förbud mot innehav av vissa stilletter m.m. att en vårdnadshavare som har vetskap om att ett barn under 15 år innehar springstilett eller springkniv skall dömas till dagsböter, om vårdnadshavaren inte har gjort vad som ankommer på honom eller henne att förhindra innehavet. Vidare föreskrivs i 34 § körkortslagen (1977:477) att vårdnadshavaren döms till dagsböter, om ett barn under 15 år för moped eller terrängskoter och vårdnadshavaren har underlåtit att göra vad som har ankommit på honom eller henne för att hindra förseelsen.

Av det sagda följer att föräldrar som underlåtit att följa en straffsanktionerad plikt att handla kan bli skadeståndsskyldiga på samma sätt som i allmänhet gäller vid brottsliga gärningar. Har föräldrarna brustit i sin allmänna plikt att utöva tillsyn över barnet kan skadeståndsansvar för barnets handlande uppkomma om deras underlåtenhet varit vårdslös eller uppsåtlig. I rättspraxis har i åtskilliga fall förutsättningarna för föräldrars skadeståndsansvar vid bristande tillsyn ansetts uppfyllda när det gällt mindre barn. I de fall skador orsakats av äldre barn har däremot föräldrarna bedömts inte ha brustit i sin tillsyn (se exempelvis NJA 1957 s. 254 och 1970 s. 68 och 463). Det skadeståndsansvar som föräldrarna har för sitt barns handlande är självständigt och förutsätter inte att barnet självt kan åläggas ersättningsskyldighet, något som är av särskild betydelse när barnet av olika skäl inte kan förpliktats utge skadestånd.

Barnet självt har enligt 2 kap. 2 § SkL endast ett begränsat skadeståndsansvar. Sålunda skall den som inte har fyllt 18 år och som vållar sak- eller personskada ersätta skadan i den mån det är skäligt med hänsyn till hans ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet, föreliggande ansvarsförsäkring och andra ekonomiska förhållanden samt övriga omständigheter. En omständighet som alltså har betydelse är om skadeståndsansvaret täcks av en ansvarsförsäkring. I så fall kan barnet åläggas ett större skadeståndsansvar än i andra fall. Det kan anmärkas att en hemförsäkring enligt försäkringsvillkoren täcker skadestånd som åvilar inte bara försäkringstagaren själv utan också bl.a. hemmavarande ogifta barn. Skador som har orsakats uppsåtligen (t.ex. genom skadegörelse) ersätts inte, såvida inte skadan har orsakats av ett barn under tolv år. Eftersom de flesta hushåll (mellan 85 och 90 %) har hemförsäkring blir det i allmänhet aktuellt att kräva ut skadestånd av barnet personligen endast när barnet har fyllt tolv år och har orsakat skadan uppsåtligen.

Vid tillkomsten av SkL diskuterades om vårdnadshavarna borde åläggas ett skadeståndsansvar för sina barns culpösa handlingar, oberoende av om vårdnadshavarna själva hade förfarit culpöst (s.k. objektivt föräldraansvar). Skadeståndskommittén ansåg, i likhet med motsvarande kommittéer i de andra nordiska länderna, att ett sådant ansvar inte borde införas (SOU 1963:33). Under remissbehandlingen ansåg bl.a. hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland och hovrätten för Västra Sverige att det torde kunna övervägas att

skärpa vårdnadshavarnas skadeståndsskyldighet genom en regel om objektivt ansvar. Departementschefen anslöt sig emellertid till skadeståndskommitténs ståndpunkt och tillade att en tillämpning av reglerna om barns skadeståndsansvar ofta kom att leda till samma resultat som ett objektivt ansvar för vårdnadshavaren, i varje fall när ansvarsförsäkring förelåg (prop. 1972:5 s. 170 f.).

I sammanhanget kan nämnas att lärare och skollädares anses ha ett visst ansvar för barn när de vistas i skolan (se t.ex. NJA 1984 s. 764). I den mån fel eller försummelse föreligger i tjänsten svarar arbetsgivaren för skador som är en följd av detta.

Arbetsgrupp inom BRÅ

Brottsförebyggande rådet (BRÅ) beslöt den 15 oktober 1987 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen har nyligen avslutat sitt uppdrag och till BRÅ:s styrelse överlämnat rapporten (BRÅ-PM 1990-1) Barnens brott och föräldrarnas ansvar.

Arbetsgruppen konstaterar i sin rapport att den samhällsomvandling som ägt rum i Sverige under det senaste seklet har inneburit en kraftig förändring av föräldrarnas förutsättningar att utöva sitt föräldraskap. Föräldrarnas uppgifter har delvis övertagits av skola, barnomsorg och andra institutioner. Parallellt med denna utveckling har brottsligheten bland unga drastiskt ökat. Sedan mitten av 1970-talet är det flera fakta som talar för att ökningen har avstannat. Möjligen kan t.o.m. en viss minskning observeras. Ungdomsbrottsligheten är dock fortfarande mycket omfattande och utgör ett allvarligt problem i samhället.

Under de senaste åren har föräldrarnas inflytande på barns och ungdomars beteenden och värderingar fått ökad uppmärksamhet. Arbetsgruppen anser att föräldrars ansvar och möjligheter när det gäller att förebygga avvikande beteenden bland de unga kan och bör ytterligare förstärkas. Ett sätt att göra detta är att skapa en bättre juridisk grund för deras agerande genom ett utvidgat ersättningsansvar när det gäller skador som deras barn och ungdomar vållar. Denna uppfattning får också ett överväldigande stöd i den attitydundersökning som gruppen utfört i samarbete med statistiska centralbyrån (SCB).

Mot denna bakgrund föreslår arbetsgruppen att det i 2 kap. 2 § skadeståndslagen (SkL) införs en regel som utvidgar föräldrars skadeståndsansvar. Regeln innebär att föräldrar eller andra som har vårdnaden om underårig ansvarar för skador som den underårige vållar. Ansvaret är begränsat till högst en femtedels basbelopp och gäller vid sidan av den underåriges eget skadeståndsansvar. Regeln innebär således att en förälder kan få betala en skada som hans barn vållar med upp till för närvarande 5 940 kr. Beloppet skall inte kunna täckas av ansvarsförsäkringen, eftersom man då, enligt arbetsgruppen, inte skulle uppnå den eftersträlvade preventiva effekten. En förutsättning är att försäkringsbolagen utvidgar självrisken i motsvarande mån för dessa fall eller på annat sätt gör undantag i försäkringen.

Arbetsgruppen är medveten om att denna lagändring inte ensam kan få någon större betydelse för en minskning av brottsligheten bland unga. Ändringen har snarare till syfte att vara en markering av den vikt som samhället, enligt arbetsgruppen, bör tillskriva föräldrarnas brottsförebyggande roll. Gruppen föreslår därför också andra åtgärder i syfte att förbättra föräldrarnas möjligheter att ta ansvar för de unga. En sådan åtgärd är en systematisk genomgång av lagstiftningen med avseende på föräldrarnas ställning. Syftet är att föräldrarnas skyldigheter och rättigheter förstärks och förtydligas. Det finns ett stort behov av att klarlägga tonårsföräldrarnas rättigheter och skyldigheter. Vidare bör en lättillgänglig publikation ges ut där de olika lagarnas bestämmelser om föräldrarnas roll redovisas och diskuteras utifrån lagstiftarens intentioner. En annan åtgärd som föreslås är en utvidgning av föräldrarnas möjlighet till ledighet från arbetet för att delta i skolans aktiviteter under hela grundskoletiden eller t.o.m. för hela skoltiden och inte som nu under enbart låg- och mellanstadiet. Ytterligare en åtgärd som arbetsgruppen föreslår är att lokala målsättningar i barn- och ungdomsarbetet formuleras, så att föräldrarnas engagemang i socialt preventivt arbete ges en framskjuten plats. Skolan, fritidsförvaltningen och socialtjänsten bör också arbeta för att underlätta för föräldrarna att samarbeta med varandra när det gäller vissa gemensamma problem, t.ex. tider för när barnen skall vara hemma på kvällarna. Det finns ett behov av metodutveckling för samarbete mellan å ena sidan skolan och andra offentliga institutioner samt å andra sidan tonårsföräldrar.

Motionsmotiveringar

Motiveringen till yrkande 1 i motion L606 av Olof Johansson m.fl. (c) finns i motion Ju607 om våld och brottsbekämpning. Motionärerna framhåller att det har blivit allt vanligare att minderåriga begår brott. För att tvinga föräldrarna att ta mer aktiv del i de ungas fostran bör enligt motionärerna föräldrarna i betydligt större utsträckning än nu göras ansvariga för den minderåriges skadegörande handlande. Motionärerna anser det därför viktigt att BRÅ:s pågående utredningsarbete leder till snara åtgärder. I motionen framhålls också att det system som finns i Norge bör kunna vara en lämplig förebild för svensk lagstiftning.

Motiveringen till yrkandet i motion L609 av Britta Bjelle m.fl. (fp) finns i motion Ju810 om unga lagöverträdare. Enligt motionärerna finns det starka skäl att överväga en sådan ändring av skadestandsreglerna att föräldrarnas ekonomiska ansvar för sina barn ökar. Motivet för en sådan lagändring är att från samhällets sida klart markera att föräldrarna har ett ansvar för sina barn och att de inte kan lasta över detta på näringsidkare, försäkringsbolag eller andra. Motionärerna anser att en utredning bör göras i angivet syfte.

Motioner om ett vidgat skadeståndsansvar för föräldrar och andra vårdnadshavare behandlades av riksdagen hösten 1987, hösten 1988 och våren 1989. I sina av riksdagen godkända betänkanden i ärendena (LU 1987/88:4, 1988/89:LU4 och 1988/89:LU25) avstyrkte utskottet bifall till motionerna med hänvisning till det då pågående arbetet inom BRÅ.

Frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling

Gällande ordning

Den grundläggande regeln om skadeståndsansvar i 2 kap. 1 § SkL innebär att var och en som uppsåtligen eller av vårdslöshet vållar person- eller sakskada skall ersätta skadan. Enligt vissa specialförfattningar föreligger ett s.k. strikt skadeståndsansvar, dvs. skyldighet att ersätta skada oberoende av vållande. Vid sidan härav har i praxis utbildats regler om strikt skadeståndsansvar på några områden.

Skadeståndet kan jämkas under vissa förutsättningar. Enligt 6 kap. 1 § SkL gäller att skadestånd med anledning av personskada kan jämkas, om den skadelidande själv uppsåtligen eller av grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Skadestånd med anledning av sakskada eller ren förmögenhetsskada kan jämkas, om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan. För samtliga skadetyper gäller att jämkning skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt. Reglerna om jämkning på grund av medvållande kan vara tillämpliga även i situationer av strikt skadeståndsansvar.

Skadeståndslagen innehåller inga särskilda bestämmelser om skadestånd till den som har skadats vid utövandet av brottslig eller annan otillåten handling. I sådana fall blir vanliga skadeståndsrättsliga principer tillämpliga. Den som t.ex. är ansvarig för säkerheten i en fastighet, vid ett bygge e.d. kan bli skadeståndsskyldig inte bara mot den som är behörig att komma dit utan även mot andra. Är risken för skada stor för behöriga besökande kan också en obehörig besökare erhålla skadestånd om han skadas (se Jan Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105). Som exempel kan nämnas rättsfallet NJA 1973 s. 141. Fallet avsåg en person som begivit sig in på en i mörker försänkt byggnadsplats för att kasta vatten och därvid fallit ned i ett öppet hisschakt och skadats. De anordningar som avskilde byggnadsplatsen från gatan var otillräckliga och hisschaktet hade lämnats öppet vid arbetets slut. Den skadade erhöll skadestånd från byggnadsentreprenören. Trots att han obehörigen begett sig in på byggnadsplatsen ansåg man att hans handlande ej hade "innefattat sådan kränkning av bolaget eller dess rätt som skulle ha kunnat fria bolaget från vårdslösheten". Att den skadade under

angivna omständigheter begett sig in på den i mörker försänkta byggnadsplatsen var emellertid att anse som medvållande till skadan. Entreprenören fick därför svara för två tredjedelar av skadan.

Rättsfallet har kommenterats av justitierådet Bertil Bengtsson (Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 206). Bengtsson anför bl.a. följande.

Vad en sådan kränkning skulle gå ut på som befriar från culpaansvar är oklart. Den skadades handlande får i 1973 års fall antas ha utgjort (lindrigt) olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken, och då bör väl i varje fall vissa lindriga hemfridsbrott likställas härmed — säkert också tagande av olovlig väg (12 kap. 4 § BrB). I dessa fall skulle en inkräktare alltså kunna kräva skadestånd. Däremot är det tänkbart att otillåtet inträngande i en byggnad, som inte står öppen för allmänheten, innebär en kränkning av avsett slag, vare sig det gäller bostadshus eller annan lokal; här skulle den skadelidande få reda sig utan ersättning. Detsamma måste antas gälla skador i samband med stöldförsök eller liknande även om skadan inte inträffar inomhus; en inbrottstjuv, som halkar på trappan till den villa där han tänkt ta sig in, lär knappast ha rätt till skadestånd, även om motsatsen ibland påstås. Förutsättning för att talan skulle ogillas på angiven grund torde emellertid vara att hans brottsliga avsikt klart framgår av omständigheterna.

Sammanfattningsvis anför Bengtsson att gränsdragningen över huvud taget är tveksam. Vanligt torde vara att den omständigheten, att utomstående inte har på platsen att göra, medför att innehavaren inte kan anses ha varit oaktsam genom att underlåta åtgärder mot risken. Han får dock alltid beakta möjligheten att lekande barn tar sig in på lockande områden. NJA 1973 s. 141 visar att en innehavare under vissa förhållanden får vara beredd också på andra intrång, avslutar Bengtsson.

Jan Hellner har i fråga om tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare anfört att något ansvar inte finns i förhållande till dem. Inbrottstjuven får inte skadestånd om han snavar i ett hål i en matta i lägenheten, där han brutit sig in, och bryter benet. Hellner tillägger dock att man inte får sätta farliga fällor för inbrottstjuvar (a.a. s. 105).

Motionsmotivering

I motion L602 av Bengt Harding Olson (fp) och Allan Ekström (m) framhålls att det i gällande lagstiftning inte finns några särskilda regler för de fall då någon skadas i samband med att han utövar en brottslig gärning. Dock kan i sådana fall, hävdar motionärerna, reglerna om jämkning av skadestånd tillämpas. Motionärerna anser att denna ordning är svårförståelig och att det naturliga borde vara att tillämpa en allmän rättsgrundsats av innebörd att den brottslige själv fick bära sin skada. Då avsaknaden av uttryckliga bestämmelser på området medfört att rättsläget är oklart bör det enligt motionärerna i SkL införas en regel om att rätt till skadestånd inte föreligger för den som skadats i samband med utövandet av en brottslig gärning om gärningen på ett inte ringa sätt kränkt någon annan person eller dennes rätt.

Motioner med samma syfte som den nu aktuella har ett flertal gånger behandlats av riksdagen och därvid avslagits på hemställan av utskottet (se senast 1988/89:LU25). Då motionsspörsmålet prövades hösten 1988 erinrade utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (LU 1987/88:4) om att det i SkL inte finns några särskilda regler för fall då en person skadas när han är i färd med att begå brott eller annars uppehåller sig olovligen på annans område. Utskottet konstaterade att det av allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser emellertid får anses följa att den skadelidande inte har rätt till skadestånd i de situationer som motionen tog sikte på. Utskottet påpekade att den som är ansvarig för säkerheten i en fastighet således inte är skadeståndsskyldig i förhållande till tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare, om skada inträffar till följd av brister i skyddsanordningar e.d. Enligt utskottet torde det dock förhålla sig annorlunda, om en inbrottstjuv skadas i en fälla som fastighetsägaren har gillrat. Lindriga former av hemfridsbrott och olaga intrång torde enligt utskottet inte utesluta att inkräktaren har rätt till skadestånd (jfr NJA 1973 s. 141).

Utskottet ansåg att motionen byggde på en uppfattning av innehållet i gällande rätt som inte kunde anses vara i allo riktig. En ändring av SkL så att möjligheterna att jämka skadestånd vidgades i enlighet med önskemålet i motionen skulle, tvärtemot vad motionären hade avsett, enligt utskottets mening kunna uppfattas som om därigenom öppnades en möjlighet till skadestånd — som visserligen kan jämkas till noll — för fall där rätt till skadestånd nu är utesluten.

Utskottet erinrade om att utskottet vid sin tidigare behandling av frågan hade dragit samma slutsats beträffande rättsläget och tagit avstånd från tanken på en särskild reglering i SkL. Utskottet fann inte anledning att frångå detta ställningstagande.

Inte heller vid 1989 års riksdagsbehandling fann utskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande 1988/89:LU25 anledning att frångå sitt tidigare ställningstagande.

Skadestånd till brottsoffer

Gällande ordning

Regler om bestämmande av ersättning vid personskada finns i 5 kap. skadeståndslagen (1972:207). Bestämmelserna som fick sin nuvarande utformning genom en lagändring år 1975 (prop. 1975:12, LU 16) bygger liksom övriga regler i skadeståndslagen (SkL) på principen att en skadelidande skall få full ersättning för sina skador. De är tillämpliga såväl då en skada orsakats genom ett brottsligt förfarande som då skadeståndsskyldighet eljest föreligger. Enligt 5 kap. 1 § SkL kan den som har tillfogats *personskada* få ersättning både för *ekonomisk* och för s.k. *ideell skada*. Som ekonomisk skada ersätts sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan samt förlorad arbetsförtjänst och

framtida inkomstförlust. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men. Sveda och värk avser skadeföljder under den akuta sjukdomstiden medan lyte och men omfattar bestående lidande eller obehag. Till ideell skada hänförs även vissa olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Som framgår av redogörelsen ovan knyter rätten till ersättning för ideell skada an till att en personskada uppkommit. I vissa fall kan emellertid ideell skada ersättas även om någon direkt personskada inte föreligger. Enligt 1 kap. 3 § SkL skall sålunda bestämmelserna om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten, genom annat ofredande som innefattar brott, genom brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller olaga diskriminering eller genom ärekränkning eller dylik brottslig gärning. Stadgandet anses ge rätt till ersättning för obehag och lidande som kan uppkomma vid hemfridsbrott. Huruvida rätt till ersättning föreligger för sådant psykiskt lidande som kan drabba en person i samband med att hans bostad blir skövlad och förstörd vid ett inbrott är däremot oklart.

Ett utmärkande drag inom den svenska skadeståndsrätten är att ersättningsnivån vid ideella skador i hög grad bestämts genom ett samspel mellan domstolspraxis och försäkringspraxis. Skadestånd för sveda och värk samt lyte och framtida men fastställs i praktiken med ledning av tabeller som upptar schablonbelopp vid olika grader av lidande och olika typer av skador. Tabellerna anger riktpunkter, och varje skadeärende bedöms efter en prövning av förhållandena i det enskilda fallet. Tabellerna används av både domstolar och försäkringsbolag. Att tabellerna fått denna genomslagskraft hänger samman med att en rättstillämpning grundad på sådana normer uttryckligen godtogs under förarbetena till 1975 års ändringar i SkL (prop. 1975:12 s. 109–111, 149) och med att högsta domstolen i flera domar godtagit normerna (se t.ex. NJA 1982 s. 793).

De tabeller som allmänt används har utarbetats av trafikskadenämnden, vars verksamhet är författningsreglerad. Nämnden är liksom andra skadeprövningsnämnder främst ett rådgivande organ.

När det gäller ersättning enligt 1 kap. 3 § SkL för psykiskt lidande till följd av brott är praxis inte lika väl utvecklad som vid personskadeersättning. Några normer motsvarande dem som tillämpas inom försäkringsbranschen finns inte och domstolarna har endast i begränsad utsträckning fått ta ställning till ersättningskrav som grundats på psykiskt lidande. Kraven har i några fall gällt skadestånd för psykiskt lidande som följt av våldtäkt eller annat sexuellt tvång.

En mycket utförlig redogörelse för ersättningspraxis i fråga om ideella skadestånd har lämnats i lagutskottets betänkande LU 1986/87:3 till vilket kan hänvisas för en fylligare beskrivning.

Under vissa förutsättningar kan den som har skadats till följd av brott få ersättning av statliga medel. Bestämmelser härom finns i brottsskadelagen (1978:413). Enligt denna lag prövas ansökningar om ersättning av statliga medel för brottsskador (brottsskadeersättning) av

en särskild myndighet, brottsskadenämnden. Reglerna i brottsskadela-
gen om brottsskadeersättningens omfattning anknyter till regleringen i
SkL. Brottsskadeersättning med anledning av personskada utgår således
för sjukvårdskostnader och andra utgifter, inkomstförlust, sveda och
värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till
följd av skadan. När det gäller ersättningen för sveda och värk samt
lyte och men bestäms den i praktiken med ledning av trafikskade-
nämndens tabeller. Genom lagstiftning, som trätt i kraft den 1 juli
1988 (prop. 1987/88:92, JuU:37, SFS 1988:255), har möjligheterna till
ersättning av statsmedel utvidgats till att omfatta även lidande som
någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller
genom annat ofredande som innefattar brott.

Vid bestämmande av brottsskadeersättning skall skadestånd som har
betalats eller bör kunna bli betalat till den skadelidande räknas av.
Dessutom avräknas annan ersättning på grund av skadan som den
skadelidande har rätt till, t.ex. på grund av allmänna eller privata
försäkringar. Vidare avräknas ett självriskbelopp, som fastställs med
ledning av det basbelopp som gäller det år då skadan uppkom. Själv-
riskbeloppet är för närvarande 600 kr. Om särskilda skäl förelig-
ger kan dock avdrag av självrisk underlåtas. Ersättningsbeloppen är
maximerade. Vid personskada kan ersättning i form av engångsbelopp
utgå med maximalt 20 gånger det basbelopp som gäller vid den
tidpunkt när ersättningen bestäms.

Utredningsarbete

Hösten 1986 behandlade riksdagen motioner om skadestånd vid ideell
skada. I sitt av riksdagen godkända betänkande i ärendet (LU
1986/87:3) uttalade utskottet att de skadelidandes ställning när det
gällde ersättning för sådan skada borde förbättras i vissa avseenden och
att frågan borde bli föremål för översyn. På hemställan av utskottet gav
riksdagen med anledning av motionerna som sin mening regeringen
till känna vad utskottet anfört.

Med anledning av riksdagens begäran tillkallade regeringen i decem-
ber 1988 en kommitté (Ju 1989:01) för att se över reglerna om
ersättning för ideell skada i samband med personskada m.m. Enligt
direktiven skall kommitténs huvuduppgifter vara att överväga dels om
den nuvarande ersättningsnivån bör höjas, dels vilka ersättningsprinci-
per som bör tillämpas, dels ock hur normer för att bestämma ersätt-
ningen bör fastställas. När det gäller ersättningsnivån framhålls i direk-
tiven att kommittén bl.a. bör överväga om det finns skäl att beakta
förluster av andra livskvaliteter än dem som ersätts i dag, t.ex. skadans
inverkan på den egna självkänslan. Särskild uppmärksamhet bör ägnas
ersättningen för lidande i samband med sexualbrott e.d. Denna ersätt-
ning har inslag av upprättelse för den kränkande och nesliga behand-
ling som brottet har utgjort. Kommittén bör klargöra syftet med
ersättningen i detta fall och ta ställning till om de ersättningsbelopp
som betalas ut för lidande vid sexuella övergrepp kan anses tillräckligt
fylla detta syfte. Bland de spørsmål rörande ersättningsprinciperna som

kommittén skall överväga nämns frågan om hur den ersättning för lidande som den som t.ex. har våldtagits eller misshandlats har rätt till enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen förhåller sig till den ersättning som betalas ut om den skadelidande i samband därmed har tillfogats en personskada. Kommittén skall med andra ord överväga om den skadelidande i ett sådant fall har rätt till särskild ersättning enligt detta lagrum vid sidan av den vanliga ersättningen för sveda och värk, lyte och men samt olägenheter i övrigt. I detta sammanhang bör utredningen också överväga om ersättning enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen skall kunna ges för den chock och bestörtning som kan upplevas av den som finner sin bostad skövlad efter ett inbrott eller en omfattande skadegörelse. I direktiven framhålls vidare att ersättning för lidande inte kan bestämmas så schablonmässigt som för närvarande sker beträffande kompensationen för sveda och värk samt lyte och men utan bedömningen är i hög grad beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. Kommittén bör dock försöka ge närmare riktlinjer för bedömningen. I direktiven påpekas att en omständighet som ofta bör kunna påverka ersättningens storlek är beskaffenheten av skadevållarens handlande; tydligt är att den kränkning som skall gottgöras kan framstå som allvarigare ju grövre det brottsliga handlandet är.

Motionsmotiveringar

Motiveringen till yrkande 3 i motion L606 av Olof Johansson m.fl. (c) återfinns i motion 1989/90:Ju607. I motionen framhålls att skadestånden till brottsoffren enligt brottskadlagen måste höjas. Motionärerna anser att kompensationen för ideell skada generellt sett är mycket låg inom den svenska skadeståndsrätten och utdömt skadeståndsbelopp motsvarar på intet sätt det lidande en skadad fått utstå. Lidandet kan naturligtvis inte helt ersättas i pengar, men enligt motionärerna är det viktigt att samhället markerar att man stödjer brottsoffren. I motionen framhålls också att även den som drabbas av inbrott bör kunna få ideellt skadestånd eftersom brott av detta slag innebär en allvarlig integritetskränkning.

Motiveringen till yrkandet i motion L617 av Rolf Dahlberg m.fl. (m) finns i motion 1989/90:Ju826 om stöd till brottsoffer, vari framhålls att många som drabbas av inbrott i sin bostad upplever brottet som en grov kränkning och känner stark oro för att händelsen skall upprepas. Motionärerna påpekar att det i dag inte finns någon rätt till ersättning för lidande av denna art och hävdar att integritetskränkningen bör ersättas som ideell skada. Skadestånd bör också kunna utgå för exempelvis förlust av egendom med särskilt affektionsvärde. Enligt motionärerna är en lagändring på detta område mycket angelägen och den av regeringen tillsatta utredningen om ideellt skadestånd bör därför bedriva sitt arbete med skyndsamhet.

Motiveringen till motion L619 av Lars Werner m.fl. (vpk) finns i motion 1989/90:So320 om våld mot kvinnor. I motionen framhålls att en kvinna som misshandlats eller blivit våldtagen inte enbart blivit utsatt för fysiskt våld utan många gånger har fått djupgående psykiska

skador. Samhällets ansvar måste därför enligt motionärerna omfatta hjälp till offren även för de psykiska skadorna. Enligt motionärerna är det skadestånd som tilldöms en misshandlad eller våldtagen kvinna dels ett uttryck för hur samhället värderar hennes lidande, dels ock ramen inom vilken kvinnan har möjlighet att ändra sitt liv. Skadeståndet har alltså två funktioner, symbolisk ersättning och praktisk hjälp. Mot denna bakgrund anser motionärerna att högre skadestånd bör utdömas till kvinnor som utsatts för våldtäkt eller misshandel.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner om ersättningsnivån för ideella skadestånd till bl.a. brottsoffer prövades senast av riksdagen under hösten 1988 (se 1988/89:LU4). Vidare behandlades under våren 1989 en motion om ersättning för integritetskränkning vid inbrott (se 1988/89:LU25). Vid båda tillfällena avslogs motionerna på hemställan av utskottet under hänvisning till direktiven för en översyn av ersättningen för ideell skada i samband med personskada, m.m.

Utskottet

I detta betänkande behandlar utskottet fem motioner vari tas upp frågor angående vårdnadshavares skadeståndsansvar, frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling och skadestånd till brottsoffer.

Vårdnadshavares skadeståndsansvar

I motion L606 av Olof Johansson m.fl. (c) begärs ett tillkännagivande om att föräldrars skadeståndsansvar bör utvidgas (yrkande 1). Motionärerna framhåller att det har blivit allt vanligare att minderåriga begår brott. För att tvinga föräldrarna att ta mer aktiv del i de ungas fostran bör enligt motionärerna föräldrarna i betydligt större utsträckning än nu göras ansvariga för den minderåriges skadegörande handlande. Motionärerna anser det därför viktigt att det utredningsarbete i frågan som pågår inom brottsförebyggande rådet leder till snara åtgärder. I motionen framhålls också att det system som finns i Norge bör kunna vara en lämplig förebild för svensk lagstiftning.

I motion L609 av Britta Bjelle m.fl. (fp) begärs att en utredning tillsätts med uppgift att föreslå en utvidgad skadeståndsskyldighet för vårdnadshavare avseende barns skadegörande handlingar. Enligt motionärerna finns det starka skäl att överväga en sådan ändring av skadeståndsreglerna att föräldrarnas ekonomiska ansvar för sina barn ökar. Motivet för en sådan lagändring är att från samhällets sida klart markera att föräldrarna har ett ansvar för sina barn och att de inte kan lasta över detta på näringsidkare, försäkringsbolag eller andra.

Någon uttrycklig regel om föräldrars ansvar för skador som deras barn åstadkommer finns inte i svensk rätt. Däremot finns i skadeståndslagen (1972:207) en regel om barnets eget skadeståndsansvar.

Innebörden av regeln är att ett barn under 18 år är skyldigt att ersätta skador bara i den mån det är skäligt med hänsyn till bl.a. barnets ålder och utveckling, handlingens beskaffenhet samt om det finns en ansvarsförsäkring för barnet. I praxis har regeln tillämpats så att mycket små barn endast undantagsvis anses kunna åläggas eget skadeståndsansvar medan äldre barn anses kunna ådra sig sådant eget ansvar om än begränsat till beloppen. Om barnet omfattas av en ansvarsförsäkring utdöms dock oftast fullt skadestånd.

Även om det alltså saknas uttrycklig reglering av föräldrars skadeståndsansvar anses ändå föräldrar och andra som har en tillsynsskyldighet över underåriga barn kunna bli ansvariga för skador som barnet vållar och detta oavsett om barnet självt är skadeståndsskyldigt. En förutsättning är att de — uppsåtligen eller vårdslöst — har brustit i sin plikt att utöva tillsyn över barnet. Det ligger i sakens natur att det ställs större krav på utövandet av tillsyn över mindre barn än över dem som har nått större självständighet och mognad. Som utskottet tidigare konstaterat vid behandlingen av likartade motionsyrkanden (se senast bet. 1988/89:LU25) har såvitt känt allvarigare olägenheter hittills inte ansetts följa med nuvarande ordning. Utskottet kan emellertid inte bortse från att det under senare år blivit allt vanligare att underåriga gör sig skyldiga till skadegörelse och andra brott som drabbar både enskilda personer och det allmänna. Enligt utskottets mening är det angeläget att olika vägar prövas i syfte att motverka denna utveckling. En lösning kan vara att vårdnadshavare stimuleras att ta ett större ansvar för sina barns handlande.

Som berörs i motion L606 tillsatte brottsförebyggande rådet (BRÅ) hösten 1987 en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen har nyligen slutfört sitt arbete och redovisat resultatet av det i rapporten (BRÅ-PM 1990-1) Barnens brott och föräldrarnas ansvar. Arbetsgruppen föreslår att det i 2 kap. 2 § skadeståndslagen införs en regel som utvidgar föräldrars skadeståndsansvar. Regeln innebär att föräldrar eller andra som har vårdnaden om underårig ansvarar för skador som den underårige vållar. Ansvaret är begränsat till högst en femtedels basbelopp — eller med nuvarande basbelopp till högst 5 940 kr. — och gäller vid sidan av den underåriges eget skadeståndsansvar. Beloppet skall inte kunna täckas av ansvarsförsäkring, eftersom man då, enligt arbetsgruppen, inte skulle uppnå den eftersträlvade preventiva effekten. En förutsättning är att försäkringsbolagen utvidgar självrisken i motsvarande mån för dessa fall eller på annat sätt gör undantag i försäkringen. Förutom en utvidgad skadeståndsskyldighet föreslår arbetsgruppen olika åtgärder i syfte att förbättra föräldrarnas möjligheter att ta ansvar för de unga. Den närmare innebörden av dessa åtgärder framgår av den ovan lämnade redogörelsen.

Enligt vad utskottet inhämtat väntas BRÅ:s styrelse ta ställning till förslagen i rapporten i slutet av maj 1990. Enligt utskottets mening bör nämnda ställningstagande avvaktas innan riksdagen gör något uttalande

i fråga om skadeståndsansvaret för föräldrar och andra vårdnadshavare. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna L606 yrkande 1 och L609.

1989/90:LU25

Frihet från skadeståndsansvar gentemot brottsling

I motion L602 av Bengt Harding Olson (fp) och Allan Ekström (m) begärs att i skadeståndslagen införs en regel av innebörd att rätt till skadestånd inte föreligger för den som skadas i samband med utövandet av brottslig gärning om gärningen på ett inte ringa sätt kränkt någon annan person eller dennes rätt. Motionärerna pekar på att avsaknaden av uttryckliga bestämmelser om skadeståndsansvaret i sådana fall har medfört att rättsläget är oklart.

Som motionärerna framhåller finns det i skadeståndslagen inte några särskilda regler för fall då en person skadas när han är i färd med att begå brott. Av allmänna skadeståndsrättsliga grundsatser får emellertid anses följa att den skadelidande inte har rätt till skadestånd i de situationer motionen tar sikte på (se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 205 ff., och Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105 f.). Den som är ansvarig för säkerheten i en fastighet är sålunda inte skadeståndsskyldig i förhållande till tjuvar och andra kvalificerat obehöriga besökare, om skada inträffar till följd av brister i skyddsanordningar e.d. Annorlunda torde det dock förhålla sig, om en inbrottstjuv skadas i en fälla som fastighetsägaren har gillrat. Lindriga former av hemfridsbrott och olaga intrång torde inte utesluta att inkräktaren har rätt till skadestånd (jfr NJA 1973 s. 141).

Då utskottet tidigare prövat motionsyrkanden med liknande syfte (se senast bet. 1988/89:LU25) har utskottet haft samma uppfattning om rättsläget och tagit avstånd från tanken på en särskild reglering av frågan i skadeståndslagen. Några nya omständigheter som bör föranleda ett ändrat ställningstagande har inte framkommit, och utskottet avstyrker därför bifall till motion L602.

Skadestånd till brottsoffer

Den som tillfogats personskada på grund av brott eller annan skadegörande handling kan enligt skadeståndslagen få ersättning både för sin ekonomiska förlust till följd av skadan och för s.k. ideell skada. Ideell skada gottgörs i form av ersättning för sveda och värk samt lyte och annat stadigvarande men. Till ideell skada hänförs också vissa olägenheter i övrigt till följd av personskada. Vid brott mot den personliga integriteten kan under de förutsättningar som närmare anges i 1 kap. 3 § skadeståndslagen ersättning utgå för ideell skada även om någon personskada inte har uppkommit. I lagrummet föreskrivs att reglerna om ersättning för personskada skall tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogas genom bl.a. brott mot den personliga friheten eller annat ofredande som innefattar brott. Till denna grupp av brott hör exempelvis våldtäkt och andra former av sexuellt tvång.

Enligt brottsskadelagen (1978:413) kan under vissa förutsättningar ersättning utgå av statliga medel vid bl.a. personskador på grund av

brott. Brottsskadeersättningen för personskador bestäms enligt reglerna i skadeståndslagen. Genom lagstiftning, som trätt i kraft den 1 juli 1988, har möjligheterna till ersättning av statsmedel utvidgats till att omfatta även lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

Med anledning av en begäran från riksdagen år 1986 (se bet. LU 1986/87:3) tillkallade regeringen i december 1988 en kommitté (Ju 1989:01) för att se över reglerna om ersättning för ideell skada i samband med personskada m.m. Enligt direktiven skall kommitténs huvuduppgifter vara att överväga dels om den nuvarande ersättningsnivån bör höjas, dels vilka ersättningsprinciper som bör tillämpas, dels ock hur normer för att bestämma ersättningen bör fastställas. Vid övervägandena rörande ersättningsnivån bör särskild uppmärksamhet ägnas ersättningen för lidande i samband med sexualbrott e.d. Det framhålls att denna ersättning har inslag av upprättelse för den kränkande och nesliga behandling som brottet har utgjort. Kommittén bör klargöra syftet med ersättningen i detta fall och ta ställning till om de ersättningsbelopp som betalas ut för lidande vid sexuella övergrepp kan anses tillräckligt fylla detta syfte. Bland de spörsmål rörande ersättningsprinciperna som kommittén skall överväga ingår frågan huruvida den som t.ex. har våldtagits eller misshandlats skall ha rätt till särskild ersättning enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen för det lidande som uppkommit vid sidan av den vanliga ersättningen för sveda och värk, lyte och men samt olägenheter i övrigt. I direktiven framhålls vidare att kommittén bör försöka ge närmare riktlinjer för hur ersättningen för lidande bör bestämmas. Härvidlag påpekas att en omständighet som ofta bör kunna påverka ersättningens storlek är beskaffenheten av skadevållarens handlande; tydligt är att den kränkning som skall gottgöras kan framstå som allvarligare ju grövre det brottsliga handlandet är.

I motion L619 av Lars Werner m.fl. (vpk) framhålls att högre skadestånd bör utdömas till kvinnor som utsatts för våldtäkt eller misshandel. Enligt motionärerna har en kvinna som misshandlats eller blivit våldtagen inte enbart blivit utsatt för fysiskt våld utan har många gånger fått djupgående psykiska skador. Samhällets ansvar måste enligt motionärerna omfatta hjälp till offren även för de psykiska skadorna. Skadeståndet som tilldöms en misshandlad eller våldtagen kvinna skall därför innefatta dels en symbolisk ersättning för kvinnans lidande, dels en ekonomisk hjälp till kvinnan att förändra sitt liv.

Utskottet vill för sin del framhålla att olika former av sexuellt tvång är djupt integritetskränkande handlingar och i regel orsakar starkt psykiskt lidande och obehag hos dem mot vilka brotten förövas. Detsamma torde många gånger gälla vid misshandelsbrott och särskilt i de fall kvinnor utsatts för misshandel. De ersättningar som för närvarande utgår vid sexuella övergrepp och misshandel kan enligt utskottets mening inte anses utgöra en fullgod kompensation för det lidande och obehag som brotten medför. I likhet med motionärerna anser utskottet därför att det är angeläget att de drabbade ges rätt till högre ersättning för lidandet och detta oavsett om de tillfogats en personska-

da vid brottet eller ej. Utskottet kan också dela uppfattningen att i ersättningen bör inrymmas ekonomiskt stöd för de skadelidande att på olika sätt komma ur den livssituation de hamnat i på grund av brotten. Som redovisats ovan skall olika frågor om ersättningsnivån vid bl.a. sexuella övergrepp övervägas i samband med den pågående översynen av reglerna om ersättning för ideell skada. Enligt utskottets mening bör emellertid direktiven på denna punkt förtydligas så att det klart framgår att utredningsarbetet skall syfta till en höjning av ersättningsnivån som ger utrymme för inte bara kompensation för lidandet utan också hjälp till en förändring av livssituationen. Med hänsyn till vikten av att ersättningsmöjligheterna vid sexuella övergrepp och misshandel snarast förbättras vill utskottet understryka vikten av att utredningsarbetet bedrivs skyndsamt och att regeringen så snart ske kan framlägger förslag till erforderliga lagändringar. Vad utskottet sålunda anfört bör riksdagen med anledning av motion L619 som sin mening ge regeringen till känna.

I motion L606 av Olof Johansson m.fl. (c) framhålls att kompensationen för ideell skada generellt sett är mycket låg inom den svenska skadeståndsrätten och att utdömt skadeståndsbelopp på intet sätt motsvarar det lidande en skadad fått utstå. Enligt motionärerna är det viktigt att samhället markerar att man stödjer brottsoffren, och skadestånden måste därför höjas. I motionen framhålls också att även den som drabbas av inbrott bör kunna få ideellt skadestånd eftersom brott av detta slag innebär en allvarlig integritetskränkning. I motionen begärs (yrkande 3) att det anförda ges regeringen till känna.

Även i motion L617 av Rolf Dahlberg m.fl. (m) framhålls vikten av att de som drabbas av inbrott i sin bostad får rätt till ersättning för denna integritetskränkning i form av ideellt skadestånd. Skadestånd bör också kunna utgå för exempelvis förlust av egendom med särskilt affektionsvärde. Enligt motionärerna är en lagändring på detta område mycket angelägen, och motionärerna yrkar att den av regeringen tillsatta utredningen om ideellt skadestånd skall bedriva sitt arbete med skyndsamhet.

Med anledning av vad som anförs i motion L606 om ersättningsnivån vid ideell skada vill utskottet erinra om vad utskottet utalade då riksdagen på utskottets hemställan begärde en utredning på området. Utskottet framhöll då att någon mera genomgripande ändring av ersättningssystemet inte var erforderlig men att det kunde finnas anledning att överväga om inte en viss höjning av ersättningsnivån vid ideell skada var befogad. Av redovisningen ovan framgår att det också är en huvuduppgift för kommittén att överväga om och i så fall i vilken utsträckning ersättningsnivån bör höjas. Något särskilt uttalande i saken från riksdagens sida kan därför inte nu anses påkallat.

Vad härefter angår den speciella fråga som tas upp i båda motionerna vill utskottet hänvisa till att — som påpekas i motion L617 — det ankommer på utredningen att också överväga om ersättning enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen skall kunna ges för den chock och bestörtning som kan upplevas av den som finner sin bostad skövlad efter ett inbrott eller en omfattande skadegörelse. Utskottet utgår nu liksom då

spörsmålet prövades våren 1989 (se bet. 1988/89:LU25) från att även frågan om ersättning för förlust av egendom med affektionsvärde kan komma att aktualiseras under utredningsarbetet. Utskottet förutsätter vidare att — såsom framhålls i motion L617 — utredningsarbetet kommer att bedrivas skyndsamt. Något särskilt tillkännagivande härom är inte erforderligt.

Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L606 yrkande 3 och L617.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *vårdnadshavares skadeståndsskyldighet*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L606 yrkande 1 och motion 1989/90:L609,

res. 1 (m, fp, c, mp)

2. beträffande *frihet från skadeståndsansvar gentemot skadelidande brottsling*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L602,

res. 2 (m, fp, c)

3. beträffande *höjning av ideella skadestånd till våldtäktsoffer m.fl.*

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:L619 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anför,

4. beträffande *ideellt skadestånd vid inbrott m.m.*
att riksdagen avslår motion 1989/90:L606 yrkande 3 och motion 1989/90:L617.

res. 3 (m, fp, c, mp)

Stockholm den 3 april 1990

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Lena Boström (s), Bengt Harding Olson (fp), Elisabeth Persson (vpk), Elisabet Franzén (mp), Anita Jönsson (s), Gunilla Andersson (s), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c).

1. Vårdnadshavares skadeståndsskyldighet (mom. 1)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Elisabet Franzén (mp), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 13 som börjar med "Även om" och på s. 14 slutar med "och L609." bort ha följande lydelse:

En tendens under senare år är att det blivit allt vanligare att underåriga gör sig skyldiga till skadegörelse och andra brott som drabbar både enskilda personer och det allmänna. Även om det som ovan redovisats saknas uttrycklig reglering av föräldrars skadeståndsansvar anses ändå föräldrar och andra som har en tillsynsskyldighet över underåriga barn kunna bli ansvariga för skador som barnet vållar och detta oavsett om barnet självt är skadeståndsskyldigt. För många föräldrar torde det emellertid vara okänt att de har en sådan skadeståndsskyldighet. Det framstår därför som angeläget att man genom en uttrycklig lagregel inskräpper hos föräldrar och andra vårdnadshavare att de har ett särskilt ansvar för barnens handlande. En sådan regel kan enligt utskottets mening också ha den positiva effekten att föräldrar i ökande utsträckning aktivt verkar för att barnen inte begår brottsliga gärningar.

Som berörs i motion L606 tillsatte brottsförebyggande rådet (BRÅ) hösten 1987 en arbetsgrupp med uppgift att undersöka möjligheterna att utvidga vårdnadshavares ansvar för sina barns brottsliga handlingar. Arbetsgruppen har nyligen slutfört sitt arbete och redovisat resultatet av det i rapporten (BRÅ-PM 1990-1) Barnens brott och föräldrarnas ansvar. Arbetsgruppen föreslår att det i 2 kap. 2 § skadeståndslagen införs en regel som utvidgar föräldrars skadeståndsansvar. Regeln innebär att föräldrar eller andra som har vårdnaden om underårig ansvarar för skador som den underårige vållar. Ansvaret är begränsat till högst en femtedels basbelopp — eller med nuvarande basbelopp till högst 5 940 kr. — och gäller vid sidan av den underåriges eget skadeståndsansvar. Beloppet skall inte kunna täckas av ansvarsförsäkring, eftersom man då, enligt arbetsgruppen, inte skulle uppnå den eftersträlvade preventiva effekten. En förutsättning är att försäkringsbolagen utvidgar självrisken i motsvarande mån för dessa fall eller på annat sätt gör undantag i försäkringen. Förutom en utvidgad skadeståndsskyldighet föreslår arbetsgruppen olika åtgärder i syfte att förbättra föräldrarnas möjligheter att ta ansvar för de unga. Den närmare innebörden av dessa åtgärder framgår av den tidigare lämnade redogörelsen.

Rapporten har av arbetsgruppen överlämnats till BRÅ:s styrelse för ställningstagande, vilket väntas ske i slutet av maj 1990.

Utan att vilja föregripa nämnda ställningstagande till arbetsgruppens rapport vill utskottet understryka det angelägna i att förslag till lagstiftning om föräldrars och andra vårdnadshavares skadeståndsansvar sna-

rast möjligt framläggs för riksdagen. Vad utskottet sålunda anfört bör med bifall till motion L606 yrkande 1 och med anledning av motion L609 ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 1 bort ha följande lydelse:

1. beträffande *vårdnadshavares skadeståndsskyldighet*

att riksdagen med bifall till motion 1989/90:L606 yrkande 1 och med anledning av motion 1989/90:L609 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Frihet från skadeståndsansvar gentemot skadelidande brottsling (mom. 2)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 14 som börjar med "Som motionärerna" och slutar med "motion L602." bort ha följande lydelse:

Utskottet vill erinra om att det i gällande skadeståndslag (SkL) inte finns några särskilda regler för fall då en brottsling skadas i samband med utövandet av sin brottsliga handling. Däremot kan i sådana fall bestämmelserna i 6 kap. 1 § SkL om jämkning av skadestånd tillämpas och då ända ned till noll om den skadelidande brottslingen själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. På så sätt kan åstadkommas att brottslingen icke blir berättigad till skadestånd. Enligt utskottets mening är en sådan metod svårförståelig. Det naturliga tillvägagångssättet är att knyta an till en allmän rättsgrundsats av innehåll att en brottsling i normalfallet själv har att bära sin egen skada. Bristen på uttryckliga regler har dock lett till ett under avsevärd tid mycket oklart rättsläge (se Bengtsson, Om jämkning av skadestånd, 1982, s. 205 ff., Hellner, Skadeståndsrätt, 1985, s. 105 och NJA 1973 s. 141) som inte sällan kommit att avvika från den allmänna rättsuppfattningen på området. Enligt utskottets mening måste rättsläget nu klargöras genom lagstiftning. I SkL bör därför införas en bestämmelse av den innebörden att frihet från skadeståndsansvar skall föreligga i förhållande till den brottsling som skadas i samband med sitt utövande av en brottslig handling, som på ett icke ringa sätt kränkt någon annan person eller dennes rätt. Genom införandet av en sådan lagregel skulle rättsläget bli klarare och lagstiftningen bringas i samklang med det allmänna rättsmedvetandet. Det bör ankomma på regeringen att — i samband med den beslutade samlade översynen av skadeståndsreglerna — utarbeta och förelägga riksdagen förslag till sådan lagändring. Detta bör riksdagen med anledning av motion L615 som sin mening ge regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *frihet från skadeståndsansvar gentemot skadelidande brottsling*

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:L602 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om förslag till ändring i skadeståndslagen,

1989/90:LU25

3. Ideellt skadestånd vid inbrott m.m. (mom. 4)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Elisabet Franzén (mp), Charlotte Cederschiöld (m) och Karin Starrin (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 16 som börjar med "Med anledning" och på s. 17 slutar med "och L617." bort ha följande lydelse:

Som framhålls i motion L606 är det angeläget att en höjning av de ersättningar som utgår vid ideell skada snarast kommer till stånd. Av vikt är också att enskilda som drabbas av bostadsinbrott eller eljest får sina hem skövlade genom brottsliga gärningar få möjlighet till kompensation för den integritetskränkning som brotten innefattar. I sådana fall bör enligt utskottets mening även förlusten av egendom med särskilt affektionsvärde kunna kompenseras. Med hänsyn till frågornas betydelse finner utskottet det anmärkningsvärt att regeringen inte förrän i december 1988 tillkallade den utredning på området som riksdagen begärt hösten 1986. Utskottet vill i sammanhanget också påpeka att utredningsarbetet först helt nyligen kommit i gång. Mot den bakgrunden framstår det som i hög grad angeläget att utredningen bedriver sitt arbete skyndsamt och förslag till den lagstiftning som krävs föreläggs riksdagen utan dröjsmål. Vad utskottet sålunda anfört med anledning av motionerna L606 yrkande 3 och L617 bör ges regeringen till känna.

dels att utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *ideellt skadestånd vid inbrott m.m.*

att riksdagen med anledning av motion 1989/90:L606 yrkande 3 och motion 1989/90:L617 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.